

Соломка Тамара Миколаївна,
*кандидат психологічних наук, доцент кафедри
психології Інституту соціальних наук і самоврядування
Міжрегіональної академії управління персоналом*

**МОДЕЛЮВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ ЧИННИКІВ ТА УМОВ
ДЛЯ УСПІШНОГО ЗДІЙСНЕННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ**

Анотація. *Статтю присвячено теоретичному та емпіричному вивченню особливостей процесу професійної ідентичності у контексті факторного аналізу сформованості специфічних особистісних якостей студентів. Обґрунтовано системотворчий зміст образу професійного «Я» у модельних схемах консолідації та конфлікту факторів адаптаційного, стабілізаційного та коригувального етапів здійснення професійної ідентичності.*

Ключові слова: *професійна ідентичність студентів, навчально-професійна діяльність, модельні схеми, консолідація та конфлікт факторів.*

Соломка Тамара Николаевна

**МОДЕЛИРОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНЫХ ФАКТОРОВ И УСЛОВИЙ
ДЛЯ УСПЕШНОГО ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
ИДЕНТИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ**

Аннотация. *Статья посвящена теоретическому и эмпирическому изучению особенностей процесса профессиональной идентичности в контексте факторного анализа сформированности специфических личностных качеств студентов. Обосновано системообразующее содержание образа профессионального «Я» в модельных схемах консолидации и конфликта факторов адаптационного, стабилизационного и корректирующего этапов осуществления профессиональной идентичности.*

Ключевые слова: *профессиональная идентичность студентов, учебно-профессиональная деятельность, модельные схемы, консолидация и конфликт факторов.*

Tamara Solomka

**MODELING OF EFFECTIVE FACTORS AND CONDITIONS
FOR SUCCESSFUL IMPLEMENTATION
OF PROFESSIONAL IDENTITY OF STUDENTS**

Abstract. *The article is devoted to theoretical and empirical study of the characteristics of the process of professional identity in the context of the formation of the factor analysis of specific personal qualities of students. Reasonably main for the system, the content of the image of professional «I» in the model schemes of consolidation and conflict, factors of adaptation, stabilization and corrective phases*

of professional identity.

Keywords: *professional identity of students, teaching and professional activities, circuit modeling, consolidation and conflict factors.*

Постановка проблеми

Соціально-економічні, політичні та культурологічні аспекти ситуації в Україні привертають увагу спеціалістів різних галузей. Загалом, вона характеризується як явище різнопланове і досить складне. Актуальним залишається питання ефективної підготовки галузевих фахівців, професійна ідентичність яких має задовольняти новітні соціально-професійні структури, а також потреби у професіях, зорієнтованих на економіку. При цьому спостерігається депрофесіоналізація певних груп і верств суспільства, представники яких мають спеціальності, не затребувані на ринку праці, як такі, що не забезпечують наявні виклики суспільства.

Набувають поширення нові професії менеджерів, маркетингологів, дилерів, банківських службовців тощо. Це сприяє зміні ієрархії престижу професій у суспільній свідомості. У молоді і студентства формується нове уявлення про місце і роль професії та професійних досягнень у житті людини, про цілі професійної діяльності і способи їх досягнення.

Таким чином, професійна ідентичність студентів залишається у центрі уваги сучасних психологічних досліджень у науковому і практичному сенсі. Це явище постає як інтегративне поняття, в якому виражається взаємозв'язок когнітивних, мотиваційних і ціннісних характеристик особистості студента, що забезпечують її орієнтацію у світі професій, професійному середовищі і широкому соціальному оточенні загалом, а також дає змогу більш повно реалізовувати особистісний потенціал навчально-професійної діяльності.

Актуальність проблеми дослідження. Українське суспільство переживає певну кризу у сфері професійної підготовки, навчання та працевлаштування галузевих фахівців.

Але, попри доволі значний обсяг теоретичних та експериментальних досліджень розвитку професійної ідентичності, власне, проблема професійної ідентичності майбутніх фахівців знаходиться на етапі вивчення. Зокрема, встановлено, що порушення у розвитку професійної ідентичності проявляються в негативному ставленні до себе як до майбутнього професіонала, що провокує конформний внутрішній стан особистості. При цьому неузгодженими залишаються погляди на структуру професійної ідентичності студентів, на взаємозв'язок професійної ідентичності й ідентичності соціальної та особистісної тощо.

Отже, визначення ефективних чинників та умов становлення й успішного здійснення професійної ідентичності, насамперед, студентської молоді, є надзвичайно актуальною проблемою.

Аналіз основних досліджень та публікацій

Широке використання в психології терміна «ідентичність» більшість авторів пов'язує з ім'ям Е. Еріксона, який визначив її як внутрішню *безперервність і*

самототожність особистості на всіх етапах її життєвого шляху. У своїх дослідженнях учений основну увагу приділяв проблемам формування ідентичності людини як такої, яку він бачив у розвитку, як універсальну, передусім, адаптаційну структуру, як якийсь «процес організації життєвого досвіду в індивідуальне Я»¹².

Е. Еріксон обмежився у своїх працях лише теоретичним аналізом проблеми, не вдаючись до експериментальних досліджень¹.

У зарубіжній психології дослідження професійної ідентичності проводилося А. Тешфелом, Е. Еріксоном, Дж. Марсія та іншими.

Детально професійну ідентичність вивчали представники російської психологічної наукової думки (К. Абульханова-Славська, О. Гавриченко, І. Григорович, Л. Шнейдер та ін.) та української психологічної науки (В. Зливков, О. Міненко, О. Остаповський та ін.).

Аналіз літератури показав, що, власне, професійна ідентичність – це *самотійна і відповідальна побудова професійного майбутнього особистості*. Це передбачає високу готовність смислових та регуляторних засад поведінки у ситуації невизначеності професійного майбутнього, можливість здійснювати особистісне самовизначення, інтегруватися в професійний осередок і формувати уявлення про себе як про фахівця¹¹.

Вітчизняній та зарубіжній психології притаманні тривалі спроби пояснити закономірності становлення професійних якостей особистості майбутнього фахівця, а також з'ясувати фактори успішного здійснення професійної ідентичності як *здатності особистості до сприйняття і привласнення загально визнаних суспільством специфічних фахових якостей та технологій майбутньої діяльності*.

Різні теоретико-методологічні підходи не суперечать один одному і можуть розглядатися як взаємодоповнювальні.

Так, зокрема, підходи до виділення окремих *критеріїв сформованості професійної ідентичності* досліджувала Л. Шнейдер¹¹.

Структурно-динамічний підхід до висвітлення *особистісно-ціннісної природи професійної ідентичності* запровадили М. Боришевський², С. Максименко⁸, Н. Чепелева¹⁰.

¹² Ericson E. H. Identity, youth and crisis. L.: Faber Identity in adolescence // Abelson. J. (Ed.). Handbook of adolescent psychology: N.Y.: J. Wiley, 1980.

¹ Антонова И. В. Проблема личностной идентичности / И. В. Антонова // Вопросы психологии. — 1996. — С. 131–143.

¹¹ Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность и память: опыт генетической реконструкции / Л. Б. Шнейдер // Мир психологии. — 2001. — № 1. — С. 64–78.

² Боришевський М. Й. Ціннісні орієнтації в особистісному становленні сучасної молоді / М. Й. Боришевський // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України; за ред. С. Д. Максименка. — К., 2003. — Т. V. — Ч. 5. — С. 34–42.

⁸ Максименко С. Д. Психологічні засади взаємозв'язку професійного навчання і розвитку особистості майбутнього фахівця / С. Д. Максименко // Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз: монографія; АПН України; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. — К., 2003. — С. 691–811. — Бібліогр.: С. 797–811.

¹⁰ Чепелева Н. В. Внутрішні смислові конфлікти як фактор становлення професійної компетентності майбутніх практичних психологів / Н. В. Чепелева // Конфлікти в педагогічних системах: зб. доп. наук-практ. конф. — Вінниця, 1997. — С. 320–322.

Дослідженням, власне, професійної ідентичності займалися сучасні вітчизняні науковці В. Зливков⁵, А. Зубенко⁶.

У працях П. Гнатенка та О. Голоденка проблему професійної ідентичності розглянуто крізь призму «соціальних груп» Е. Фромма, який оперував поняттям «соціальний характер», що, на його думку, є «сукупністю рис характеру, які наявні у більшості членів цієї групи й виникають унаслідок загальних для них переживань і загального способу життя»⁴.

Отже, соціальна ідентифікація, як іманентний детермінуючий компонент професійної ідентифікації, наявна у будь-якому соціальному осередку, обумовлюється двома основними моментами: психологічними властивостями конкретної особистості й особливістю соціальних характеристик індивіда³.

У сучасних психологічних дослідженнях зазначається, що фахівець із вищою освітою має бути, з одного боку, зрілою особистістю із розвинутою самосвідомістю, а з іншого боку, бути готовим до постійного саморозвитку та самопроєктування в процесі професійної самореалізації⁹.

Здійснений нами аналіз літератури показав, що у вітчизняній і зарубіжній психології існує чимало думок щодо змісту та структурних компонентів професійної ідентичності. Водночас теоретичне висвітлення та емпіричне дослідження вказаної проблеми відкриває широкі перспективи щодо моделювання ефективних чинників та умов здійснення ідентичності студентів у процесі професійної підготовки. Недостатня кількість праць у цьому напрямі не розкриває справжнього потенціалу проблеми, що призводить до труднощів у визначенні конкретних заходів, спрямованих на формування і розвиток професійної «Я-концепції» майбутнього фахівця.

Наприклад, Дж. Капрара і Д. Сервон говорять про індивідуальні показники за параметрами індивідуальної самосвідомості та соціальної самосвідомості, які проявляються в безпосередніх самозвітах щодо прагнення розмірковувати про самого себе⁷.

При цьому системотворчий зміст образу професійного «Я» виявляється у детермінізмі професійного інтересу до інноваційного фахового досвіду, що, зі свого боку, стимулює когнітивну ініціативу, комунікативну активність та самопрезентацію у професійних досягненнях.

⁵ Зливков В. Проблема особистісної та професійної самоідентифікації в сучасній психології / В. Зливков // Соціальна психологія. — 2006. — № 5. — С. 128–136.

⁶ Зубенко А. С. Ціннісні орієнтації особистості і становлення особистісної ідентичності / А. С. Зубенко // Наукові записки Харківського університету повітряних сил: соціальна філософія, психологія; редкол.: В. С. Афанасенко [та ін.] — Х.: ХУПС, 2008. — Вип. 2(31). — С. 71–77.

⁴ Голоденко О. М. Аналіз теоретичних підходів до вивчення феномену ідентичності в соціогуманітарних науках [електронний ресурс] / О. М. Голоденко. — Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/1522/1/Golodenko-2.pdf>

³ Гнатенко П. І. Ідентичність: філософський та психологічний аналіз / П. І. Гнатенко, В. М. Павленко. — К.: Арт-Пресс, 1999. — 466 с.

⁹ Солдатова Е. Л. Стратегические ориентиры психологического сопровождения личности в современном вузе / Е. Л. Солдатова, И. В. Молочкова // Психология в вузе. — 2007. — № 4. — С. 6–22.

⁷ Капрара Дж. Психология личности / Дж. Капрара, Д. Сервон. — СПб.: Питер, 2003. — 640 с.

Мета статті — розроблення, теоретичне та практичне обґрунтування моделі здійснення професійної ідентичності у контексті факторного аналізу сформованості специфічних особистісних якостей студентів.

Виклад основного матеріалу

Розвиток професійної ідентичності студентів – це шлях ототожнення власних індивідуальних якостей з індивідуальними якостями досвідченого фахівця, які викликають у студентів інтерес, захоплення, стають для нього близькими, зрозумілими і бажаними для майбутньої фахової діяльності.

Суб'єктом освітньої діяльності у вищому навчальному закладі є студент. Тому процес виявлення ефективних чинників та умов успішного здійснення професійної ідентичності має здійснюватися з урахуванням впливу вікових та специфічних професійних якостей особистості студента як багатофакторної, обумовленої саморозвитком системи з великою кількістю ступенів свободи та істотними обмеженнями внутрішнього і зовнішнього характеру.

Це призводить до виникнення різномірних суперечностей, які можуть набувати характеру як стимулу, так і перешкоди, що вимагає обґрунтування і розроблення емпіричних критеріїв успішного здійснення професійної ідентичності студентів.

У межах експериментального вивчення та подальшого моделювання ефективних чинників та умов успішного здійснення професійної ідентичності студентів було створено методичний та методологічний апарат, в основу якого покладено принципи: об'єктивності (урахування всіх факторів, які характеризують досліджуване явище); конкретності (істотні аспекти і закономірності об'єктивних процесів і конкретні підходи до їх оцінювання); розвитку (відображення відмінностей, кількісних та якісних змін об'єкта дослідження); закономірності (обумовленість явищ з урахуванням відносин і зв'язків між ними). Дослідження проводилося на базі Прилуцького агротехнічного коледжу. Усього до експерименту було залучено 446 студентів різних спеціальностей та курсів навчання.

У процесі отримання фактичного матеріалу, його опрацювання й одержання необхідних результатів перевагу було віддано апробованій моделі діагностичних тестових методик дослідження інтегральної структури особистісних якостей студентів під час професійної підготовки. Саме такий комплекс методик не лише забезпечує можливість цілеспрямованого аналізу особливостей розгортання процесу професійної ідентичності, а й дає змогу виявити гіпотетичні (непостережувані) фактори досліджуваного процесу, що може значно поглибити наявні уявлення про психолого-педагогічні механізми, які визначають перспективи моніторингу динаміки та завчасного виявлення можливих кризових явищ у процесі здійснення професійної ідентичності в цілому.

Сформованість специфічних особистісних якостей студентів, які визначалися як критерії здійснення професійної ідентичності та відкривали доступ для подальшого моделювання ефективних чинників, досліджувалася в аспектах: *мотивації* («Методика дослідження мотивів навчально-професійної діяльності» (використано зміст методики Л. Верещагіної), *успішності* (показники академічної діяльності), *рівня IQ* (тест Г. Айзенка «Коефіцієнт інтелекту»), *креативності*

мислення («Методика дослідження візуального мислення» М. Холодної), внутрішнього і зовнішнього детермінізму виявлення активності (Методика «Рівень суб'єктивного контролю» О. Ксенофонтової) та рефлексивності мислення («Методика виявлення самооцінки особистості» С. Будасі).

Для опрацювання, аналізу й інтерпретації отриманих даних за показниками виявлення особистісних якостей студентів було здійснено факторний аналіз, який виконувався на базі програмно-прикладного продукту «StatSoft STATISTIKA 10.0», який сьогодні вважається найбільш потужною системою сучасних технологій, що відповідають новітнім досягненням у галузі ІТ. Факторний аналіз, як багатовимірний статистичний метод, дасть змогу обґрунтовано охарактеризувати фактори – гіпотетичні, безпосередньо невимірювані, латентні змінні показників, які так чи інакше пов'язані з вимірюваними характеристиками – проявами цих факторів.

Метою статистичного дослідження, що проводиться із залученням факторного аналізу, як правило, є виявлення й інтерпретація латентних загальних факторів з одночасним прагненням мінімізувати їх кількість і ступінь залежності від власних характеристик. Як і в будь-якій модельній схемі, ця мета може бути досягнута лише умовно. Прийнято вважати такий метод статистичного аналізу успішним, якщо велику кількість змінних вдалося пояснити малою кількістю факторів.

Аналіз здійснено центроїдним методом головних компонентів (*Principal components*) із поворотом факторних структур за принципом «варімакс» шляхом обертання (*Varimax raw*). Мета обертання – отримати просту структуру, у якій більшість спостережень знаходиться поблизу осей координат. Ця процедура допомагає розподілити показники кожної шкали за факторами, які максимально різняться між собою. При цьому факторні навантаження можна інтерпретувати як кореляції між факторами і змінними. Тому вони становлять найбільш важливу інформацію, на якій ґрунтується інтерпретація факторів.

Дані, отримані на матеріалі різних курсів навчання, мають високі показники накопиченого відсотка дисперсії (Cumulative %). Зміст, характеристика та інтегрувальна приналежність факторів встановлювалися на основі емпіричних порогів (0,6–0,9). Суттєві відмінності та схожість за певними параметрами інтерпретовано відповідно до особливостей етапів здійснення професійної ідентичності.

Як бачимо на рис. 1, рішення здійснених процедур і методів факторного аналізу для групи студентів на початку навчання (на 1-му курсі) свідчить про таке: виділені за всіма шкалами фактори пояснюють близько 60% дисперсії; перший фактор має єдине найбільше навантаження за показником *інтернальності*; навантаження другого фактора наближаються до статистично значущого показника 0,7 за показниками *креативності* мислення у навчальній діяльності, *успішності* та *рівня інтелекту*; за даними третього фактора відслідковується вплив *мотивації професійної майстерності* разом із суттєвим навантаженням шкали *самооцінки*; за даними четвертого фактора можна дійти висновків щодо суттєвого впливу фактора *соціальної значущості професійної підготовки* як мотиваційно-ціннісного компонента та компонента соціальних викликів-очікувань. Ми пов'язуємо таке

явище з тим, що на першому (*адаптаційному*) етапі здійснення професійної ідентичності можливе зростання впливу сфери самосвідомості внаслідок розв'язання студентами нових ситуацій, формування теоретичного (власне, професійного) ставлення до знань, набуття нових цінностей та переструктурування зв'язків між ними. Цей процес характеризується нестабільністю і супроводжується виокремленням певної тенденції до консолідації чинників саморуку і самотворення у навчально-професійній діяльності.

Variable	Factor Loadings (Varimax raw) (1 курс.ста) Extraction: Principal components (Marked loadings are >,700000)			
	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4
IQ	0,176342	0,611836	-0,238215	0,256068
САМ	-0,076837	0,017398	0,676234	0,129891
Усп	0,188342	0,684097	-0,304906	0,223342
Ін	0,978770	0,100056	0,011188	-0,028705
Ек	-0,978936	-0,108138	0,015553	-0,004098
МоВп	-0,107445	0,125334	-0,501654	0,421167
МоСоц	-0,024739	0,041556	-0,038078	0,619639
МоСа	0,017061	-0,034825	-0,158479	-0,809796
МоПМ	0,039300	-0,014021	0,691299	0,159237
Кгн	0,118559	0,656338	0,059088	-0,046529
Ориг	0,231897	0,641616	0,161556	0,066036
КА	0,068658	0,668598	0,153816	-0,247041
Expl.Var	2,075317	2,172657	1,416742	1,443180
Prp.Totl	0,172943	0,181055	0,118062	0,120265

Рис. 1. Результати факторного аналізу виявлення специфічних особистісних якостей студентів 1 курсу в процесі здійснення професійної ідентичності

Результати дослідження на матеріалі 2–3 курсів відзначаються певною стрункністю та впорядкованістю щодо логіки інтерпретації даних (рис. 2).

Variable	Factor Loadings (Varimax raw) (2-3курс.ста) Extraction: Principal components (Marked loadings are >,700000)			
	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4
IQ	0,132936	0,100812	0,823350	0,055143
САМ	0,028895	0,158355	-0,258373	0,731012
Усп	0,185777	0,208149	0,815263	-0,038065
Ін	0,992875	-0,007722	0,099003	0,033227
Ек	-0,992835	0,009969	-0,099259	-0,038321
МС	-0,003170	0,987939	0,085424	0,031699
МП	0,015139	-0,987690	-0,089384	-0,034227
Кгн	0,110966	0,046637	0,154642	0,354336
Ориг	0,138580	0,005024	0,342828	0,606388
КА	0,047071	-0,069762	0,377391	0,533405
Expl.Var	2,058514	2,037346	1,728125	1,321398
Prp.Totl	0,205851	0,203735	0,172813	0,132140

Рис. 2. Результати факторного аналізу виявлення специфічних особистісних якостей студентів 2–3 курсів у процесі здійснення професійної ідентичності

Так, зокрема, факторизовано 68% дисперсії (порівняно з 60% попередньої групи), за першим фактором наявний щільний зв'язок зі сферою рефлексивності. Другий фактор інтерпретовано як значущий вплив *успішності, рівня інтелекту та категоріальної гнучкості мислення* в академічній діяльності. Навантаження третього фактора свідчать про обумовленість регулятивної (поведінкової сфери) та рефлексивності мислення мірою розвитку конструктивної активності та оригінальності мислення. Структура четвертого фактора стосується мотиваційно-ціннісного компонента і, згідно з розподілом значущих навантажень, може бути інтерпретована як *ідентифікація власної праці відповідно до її соціальної значущості*. Конфлікт створює негативний полюс мотиву самоствердження у праці, що можна пояснити як певне кризове явище у професійній підготовці. Загалом, аналіз цього етапу дає підстави вважати його *стабілізаційним*.

Перейдімо до розгляду показників 4 курсу (рис. 3).

Variable	Factor Loadings (Varimax raw) (4 курс.ста) Extraction: Principal components (Marked loadings are >,490000)				
	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5
IQ	0,363037	0,171025	0,635814	0,081763	-0,1538
САМ	0,056327	0,101399	0,517857	-0,047750	0,1265
Усп	0,292629	-0,040808	0,727523	0,081578	0,1032
Ін	0,979047	0,082970	0,103961	0,043087	0,0403
Ек	-0,981033	-0,075266	-0,106324	-0,037052	-0,0335
МоВп	0,133380	0,179422	0,360584	0,461090	0,2579
МоСоц	-0,075500	-0,072265	-0,128554	-0,875111	0,2256
МоСа	0,005021	-0,060933	-0,428486	0,582003	0,5261
МоПМ	-0,068218	0,028375	-0,055406	0,131612	-0,9337
Кгн	0,017674	-0,157414	0,506776	0,196365	-0,0262
Ориг	0,044826	0,861307	0,116360	0,011122	0,0755
КА	0,177062	0,845486	-0,076674	0,076553	-0,1368
Expl.Var	2,203402	1,577153	1,833294	1,397864	1,3444

Рис. 3. Результати факторного аналізу виявлення специфічних особистісних якостей студентів 4 курсу в процесі здійснення професійної ідентичності

Домінуючим фактором, як і в попередніх факторних структурах 1 і 2–3 курсів, є *інтернальність*. Найвищі навантаження другого фактора стосуються шкал *оригінальності та конструктивної активності мислення*, що може бути інтерпретовано як вияв зв'язку творчої діяльності особистості та особливостями її загальних психічних властивостей – особистісними якостями, від яких залежить ефективність навчально-професійної діяльності, розвиток яких відбувається саме в процесі професійної ідентичності. Третій з інтерпретованих факторів підвибірки 4 курсу представлено у вимірі *самосвідомості*. Узгодженість показників успішності, інтелекту та самооцінки у поєднанні з пороговим значенням категоріальної гнучкості мислення навчально-професійної діяльності зумовили зміст інтерпретованого фактора як

«Усвідомлення успішності навчально-професійної діяльності як чинник професійної самоідентифікації». Іншими словами, цей фактор зумовлює органічне внесення опанованих знань у загальний особистісний, гностичний і діяльнісний фонд майбутніх фахівців.

Близькі за змістом 4 і 5 фактори разом пояснюють 23% дисперсії і визначаються нами згідно зі змістом шкали «Самоствердження у праці» як «Внутрішня регуляція емоційно-ціннісної сфери та активізація потенціалу аутосугестії щодо особистісної значущості професійної підготовки». Конфлікт у цій факторній структурі зумовлено значущим негативним впливом показників «Мотивації соціальної значущості праці» і «Мотивації професійної майстерності». Загалом, цей етап здійснення професійної ідентичності студентів може бути визначений як *коригувальний*.

Отже, проведений аналіз дає підстави дійти висновку про те, що процес формування у студентів професійної ідентичності є суперечливим.

Для моделювання ефективних чинників та умов успішного здійснення професійної ідентичності студентів є сенс акцентувати на особливостях кожного з етапів (рис. 4.).

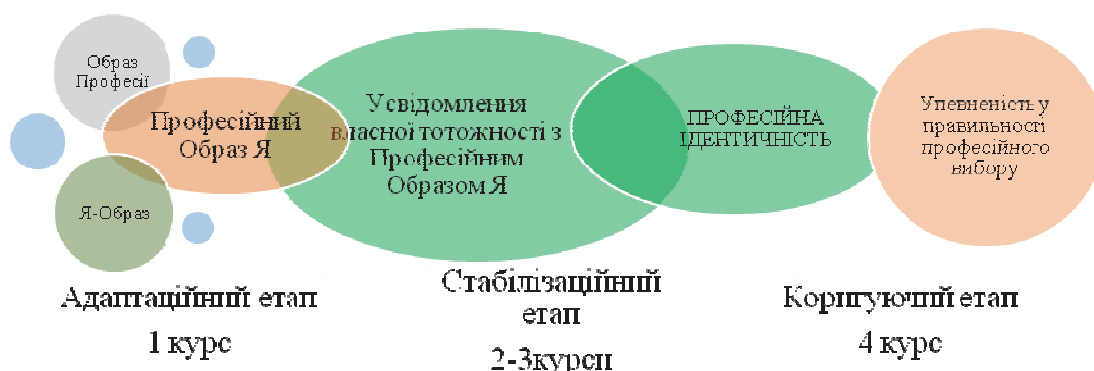

Рис. 4. Модель ефективних чинників та умов успішного здійснення професійної ідентичності студентів

На основі здійсненого аналізу можна дійти висновку про те, що моделювання ефективних чинників та умов успішного здійснення професійної ідентичності студентів детерміновано системою когнітивних, мотиваційно-ціннісних, емоційно-вольових (поведінкових), діяльно-практичних та рефлексивних компонентів, які, взаємодіючи, формують ядро професійної ідентичності – образ професійного «Я», зміст якого становить навчально-професійна діяльність, академічні компетенції, що формують майбутні індивідуальні якості особистості на всіх етапах навчально-професійної діяльності.

Адаптаційний етап (1 курс) — це період осмислення професійної ідентичності, коли на основі входження в нове соціальне та фахове середовище

зовнішня «студентська» ідентичність переходить у внутрішню прийняту, усвідомлену, емоційно забарвлену. Це нестабільний етап, пов'язаний з адаптацією до нової соціальної ролі студента. Суть його полягає в становленні студентської ідентифікації («Я – студент») і передбаченні майбутньої професійної ідентичності.

Стабілізаційний етап (2–3 курси) – це період, коли на основі усвідомлення вимог нової соціально-фахової ролі та власних здібностей і можливостей відбувається усвідомлення досягнень, які відбулися завдяки власним зусиллям. У цей період конструктивні схеми саморозвитку знаходяться в досить стабільному стані, оскільки студент починає отримувати задоволення від сприйняття себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності («Я – майбутній фахівець»).

Коригувальний етап (4 курс) – період, коли на основі усвідомлення спектра ролей, засвоєних у процесі професіоналізації, відбувається формування нових цілей і перспектив. Це наступний нестабільний період, суть якого полягає у переосмисленні й уточненні альтернатив щодо професійно-творчого саморозвитку, працевлаштування та побудови професійної кар'єри («Я і моя професія та кар'єра»).

Висновки й перспективи подальших досліджень у цьому напрямі

На основі здійснених нами теоретичних та експериментальних досліджень встановлено, що процес виявлення ефективних чинників та умов успішного здійснення професійної ідентичності студентів має здійснюватися з урахуванням впливу вікових та специфічних професійних якостей особистості студента як багатофакторної, обумовленої саморозвитком системи з великою кількістю ступенів свободи та істотними обмеженнями внутрішнього і зовнішнього характеру.

Зміст, характеристика та інтегративна приналежність факторів у модельних схемах встановлюються з урахуванням:

- соціально-психологічних суперечностей (виражають, з одного боку, суспільні очікування й уявлення при цілісному вигляді фахівця-професіонала, його соціальний статус, моральні якості, рівень професійної підготовки, інтелігентності тощо, з іншого боку, реальні можливості забезпечувати необхідну якість освіти та професійної підготовки в умовах загальної кризи);

- психолого-педагогічних суперечностей (виникають у процесі організації навчально-професійної діяльності студентів, коли в теорії і на практиці здійснюється перенесення акценту з навчальної діяльності викладача на пізнавальну діяльність студента). Виникнення й усвідомлення таких суперечностей активізує прагнення студентів до професійної ідентичності, тобто суперечності виступають як діалектичні рушійні сили саморозвитку особистості;

- суттєвих відмінностей (конфлікту) та схожості (консолідації) за певними параметрами виділених етапів здійснення професійної ідентичності: адаптаційного, стабілізаційного, коригувального.

На основі цих положень виділено комплекс чинників та умов успішного здійснення професійної ідентичності студентів:

- когнітивні (усвідомлення своїх професійних інтересів і здібностей; усвідомлення образу своєї професії та вимог до неї; усвідомлення своєї відповідності вимогам професії та бачення власної перспективи професійного кар'єрного зростання);

- мотиваційно-ціннісні (потреба у придбанні професійних знань та умінь; мотивація до успішної навчально-професійної діяльності; ставлення до обраної професії як до особистісної та соціальної цінності; сформованість позитивного фахового ідеалу);

- емоційно-вольові (поведінкові) (позитивно забарвлене ставлення до професійного навчання і професійної кар'єри; адекватна самооцінка; наполегливість у професійній підготовці, навчальна активність і самостійність тощо);

- діяльнісно-практичний (сформованість професійних умінь; позитивне ставлення до професійної діяльності на виробничих практиках; орієнтація на творчість у навчально-професійній діяльності (креативність), прагнення до творчого самовираження, оригінальність, конструктивність мислення під час освоєння інноваційних технологій щодо фахової діяльності);

- рефлексивний (інтернальність, самоаналіз, адекватна самооцінка, самоосвіта, прагнення до самоактуалізації, успішність тощо).

У перспективі продуктивними вважаються подальші наукові розвідки соціально-психологічних, трансперсональних та гендерних аспектів становлення й успішного здійснення професійної ідентичності студентської молоді.

Список використаних джерел

1. Антонова И. В. Проблема личностной идентичности / И. В. Антонова // Вопросы психологии. — 1996. — С. 131–143.

2. Боришевський М. Й. Ціннісні орієнтації в особистісному становленні сучасної молоді / М. Й. Боришевський // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України ; за ред. С. Д. Максименка. — К., 2003. — Т. V. — Ч. 5. — С. 34–42.

3. Гнатенко П. І. Ідентичність: філософський та психологічний аналіз / П. І. Гнатенко, В. М. Павленко. — К. : Арт-Пресс, 1999. — 466 с.

4. Голоденко О. М. Аналіз теоретичних підходів до вивчення феномену ідентичності в соціогуманітарних науках [електронний ресурс] / О. М. Голоденко. — Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/1522/1/Golodenko-2.pdf>

5. Зливков В. Проблема особистісної та професійної самоідентифікації в сучасній психології / В. Зливков // Соціальна психологія. — 2006. — № 5. — С. 128–136.

6. Зубенко А. С. Ціннісні орієнтації особистості і становлення особистісної ідентичності / А. С. Зубенко // Наукові записки Харківського університету повітряних сил: соціальна філософія, психологія; редкол.: В. С. Афанасенко [та ін.] — Х. : ХУПС, 2008. — Вип. 2(31). — С. 71–77.
7. Капрара Дж. Психология личности / Дж. Капрара, Д. Сервон. — СПб. : Питер, 2003. — 640 с.
8. Максименко С. Д. Психологічні засади взаємозв'язку професійного навчання і розвитку особистості майбутнього фахівця / С. Д. Максименко // Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз: монографія; АПН України; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. — К., 2003. — С. 691–811. — Бібліогр. : С. 797–811.
9. Солдатова Е. Л. Стратегические ориентиры психологического сопровождения личности в современном вузе / Е. Л. Солдатова, И. В. Молочкова // Психология в вузе. — 2007. — № 4. — С. 6–22.
10. Чепелева Н. В. Внутрішні смислові конфлікти як фактор становлення професійної компетентності майбутніх практичних психологів / Н. В. Чепелева // Конфлікти в педагогічних системах: зб. доп. наук-практ. конф. — Вінниця, 1997. — С. 320–322.
11. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность и память: опыт генетической реконструкции / Л. Б. Шнейдер // Мир психологии. — 2001. — № 1. — С. 64–78.
12. Ericson E. H. Identity, youth and crisis. L. : Faber Identity in adolescence // Abelson. J. (Ed.). Handbook of abolescent psychology: N.Y. : J. Wiltj, 1980.

Tamara Solomka

**MODELING OF EFFECTIVE FACTORS AND CONDITIONS
FOR SUCCESSFUL IMPLEMENTATION
OF PROFESSIONAL IDENTITY OF STUDENTS**

The article is devoted to theoretical and empirical studying of features of process of professional identity in the context of factor analysis of development of specific personal qualities of students. It is proved that modeling of effective factors and conditions for successful implementation of professional identity of students is determined by the system of cognitive, motivational value, emotional and volitional (behavioural), activity and practical and reflective components that interact, forming the core of professional identity is the image of a professional «I», the content of which is training and professional activities, academic competence, future shaping of individual personality in all phases of educational professional activity. The development of professional identity of students as a way of identifying their individual qualities individual qualities of experienced professionals, causing the students interest, fascination, become close, understandable and desirable for the future professional activity. Marked by the system, the content of the image of professional «I», which is the determinism of professional interest to the innovation and professional experience, which in turn stimulates cognitive initiative, communicative activities and self-presentation in professional achievements. The process of identifying effective factors and conditions for successful implementation of professional identity of students should be carried out taking into account the influence of age and specific professional qualities of a student as a multi-factor, due to the self-development of the system with large number of degrees of freedom, and considerable limitations of internal and external nature. The contents, characteristics and integrating the identity of the factors in the model schema is established on the basis of significant differences (conflict) and germination (consolidation) according to certain parameters of selected stages of the implementation of professional identity: adaptation, stabilization, corrective. Pronounced socio-psychological and psycho-pedagogical group of dialectical contradictions as driving forces of self-development of personality, appearance and awareness, which activates the desire of students to professional identity.